

Language Contact and Contact Languages. Edited by Peter Siemund and Noemi Kintana. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins 2008. (Hamburg Studies on Multilingualism, 7.) X + 358 s. ISBN 978-90-272-1927-5. 75 euro

Jazykový kontakt je jedním z hitů dnešní jazykovědy. Je otázka, zda je to dáno jen tím, že vědecký provoz někdy připomíná provoz módních salónů, nebo i tím, že jazykový kontakt je opravdu zajímavá, případně stále ne dost popsaná věc. Ať tak nebo tak, většina příspěvků ze sborníku, o němž zde chceme podat zprávu, je skutečně zajímavá a pracovníkům na poli lingvistické kontaktologie je lze k pozornosti doporučit.

V krátkém úvodním oddíle si jeden z editorů, Peter Siemund, klade otázku po obecných omezeních a směrech jazykových změn produkovaných jazykovým kontaktem (*Language contact: Constraints and common paths of contact-induced language change*; s. 3–11). Stručně shrnuje co o tomto tématu říká jednak literatura z posledních let, jednak příspěvky v referovaném sborníku. Následují čtyři oddíly, v nichž se pojednávají témata týkající se obecných parametrů jazykového kontaktu, diachronních aspektů věci, souvislosti osvojování jazyka a jazykového kontaktu a konečně vztahu překládání a jazykového kontaktu.

Obecný oddíl, nazvaný *Typology*, začíná Bernard Comrie (Lipsko) příspěvkem o pozici flektivní morfologie v jazykovém kontaktu (*Inflectional morphology and language contact, with special reference to mixed languages*; s. 15–32). Comrieho text – jako ostatně všechny jeho texty – se vyplatí přečíst, proto jej zde nebudu převádět do jedné věty. Jen zmíním dva obecné závěry: pravděpodobnost neadaptovaného přejímání položek flektivní morfologie a jejich integrace v přijímajícím jazyce klesá s mírou jejich gramatikalizace a roste v té míře, v jaké se morfologie kontaktujících jazyků typově shodují. Obojí potvrzuje dosavadní představy a je ve shodě s pražskostrukturálním pohledem.

K podobnému závěru v druhém bodě dochází Bernd Heine (Kolín n. R.), když zkoumá kontaktem vyvolané změny základního slovosledu: nový slovosled musel být už předtím v přijímajícím jazyce přítomen, byť jako marginální (*Contact-induced word order change without word order change*; s. 33–66). Ve svém textu pak podrobněji popisuje mechanismus takových změn. Také Heineho text lze pro bohatost dat i podnětnost obecných myšlenek velmi doporučit.

Poněkud abstraktnější a na formulaci obecného rámce „kopírování gramatických elementů“ zaměřený je Lars Johanson (Mohuč) (*Remodeling grammar: Copying, conventionalization, grammaticalization*; s. 61–79). Recenzent se přiznává, že až bude sborník číst podruhé, tento text přeskóčí: aby porozuměl, bude se totiž muset nejdříve seznámit s autorovou teorií Code Interaction, vyličenou v jiných textech.

Michael Noonan (Milwaukee) chtěl na jednom konkrétním příkladu – tamangických jazycích v Nepálu – velmi záslužně pojednat také o obecných otázkách vztahu různých druhů kontaktních situací a různých druhů kontaktem vyvolaných jazykových změn (*Contact-induced change: The case of the Tamangic languages*; s. 81–106). Ačkoli se mu tento aspekt pak nějak v průběhu textu vytratil, přesto je jeho příspěvek pro bohatost dat hodný pozornosti.

V posledním příspěvku obecného oddílu pak Thomas Stolz (Brémy) píše o rozdílu mezi úplnou a parciální reduplikací: zatímco první považuje spíše za univerzální a víceméně nevázanou na jazykový kontakt, druhá je výsledkem jazykového kontaktu; přitom je ovšem důležité, že jazykovým kontaktem může být podmíněna frekvence úplné reduplikace (*Total reduplication vs. echo-word formation in language contact situations*; s. 107–132). Jeho podnětný text určitě není posledním slovem v této zajímavé otázce obecně ani v analýze jednotlivých autorem zmiňovaných dat konkrétně.

Autor prvního ze čtyř příspěvků v diachronní sekci, Martin Elsig (Hamburg), se zabývá francouzskými tázacími větami (*Variability within the French interrogative system: A diachronic perspective*; s. 135–162). Sleduje vývoj od střední do nové francouzštiny, ukazuje sociální a regionální

variovanost systému tázacích vět a zkoumá vzájemný kontakt jednotlivých variet, přičemž jedním ze závěrů je absence jejich podstatnějšího vzájemného ovlivňování. Text zaujme asi jen romanisty.

Steffen Höder a Ludger Zeevaert (Hamburg) řeší otázku, zda tendence staré švédštiny klást predikát ve vedlejší větě na pozici následující po druhé syntaktické pozici je výsledkem interního vývoje nebo externího vlivu (*Verb-late word order in Old Swedish subordinate clauses: Loan, Ausbau phenomenon, or both?*; s. 163–184). Závěr, že jde o kombinaci obojího, je z obecného hlediska – zejména pro pražského strukturalistu, který si řekne, že tak je tomu vlastně vždy – spíš banální, a tak text ocení hlavně nordističtí specialisté.

Tři autorky, Conxita Lleó, Susana Cortés a Ariadna Benet (Hamburg), se ve společném textu zabývají změnami ve vokalizmu současné barcelonské katalánštiny vyvolanými kontaktem se španělštinou (*Contact-induced phonological changes in the Catalan spoken in Barcelona*; s. 185–212). Empiricky dobře podložený příspěvek bude samozřejmě zajímat především romanisty, nicméně pro obecný pohled je cenná a zřejmě dnes i příznačně zjištění, že na mluvu příslušníků mladší generace ve sledovaném případě má větší vliv to, jakým jazykem se mluví v jejich okolí mimo rodinu, než to, jak se mluví v rodině.

Konečně Lukas Pietsch (Hamburg) zkoumá předložkové konstrukce s vidovými významy v irské angličtině (*Prepositional aspect constructions in Hiberno-English*; s. 213–236). Ukazuje, jak strukturní dispozice – produktivita předložkových aspektuálních konstrukcí – ve zdrojovém jazyce – irštině – posílila možnosti tvorby takových konstrukcí, které v cílovém jazyce – angličtině – sice byly přítomny, ale nebyly tak silně využity. Máme zde tedy co do činění s jedním pěkným příkladem souhry vnitřních a vnějších faktorů v jazykovém vývoji a rozvinutí vnitřních předpokladů působením externích faktorů.

Čtyři autoři prvního ze dvou příspěvků v „osvojovací“ sekci, Margareta Almgren, Leire Beloki, Itziar Idiazabal a Ibon Manterola (Vitoria, Baskicko), srovnávali dvě skupiny pětiletých dětí, jednu tvořenou dětmi s baskičtinou jako prvním jazykem, druhou sestávající z dětí s baskičtinou jako druhým jazykem, jehož znalost si prohloubily intenzivním edukačním programem, a sledovali jejich schopnost vyprávět v baskičtině souvislý příběh; ukazují že znalost jazyka v obou skupinách je téměř shodná (*Acquisition of Basque in successive bilingualism: Data from oral storytelling*; s. 239–259). Jako u všech podobných studií vystává i zde otázka reprezentativnosti konkrétních experimentálních dat pro adekvátní zachycení zkoumané jazykové situace, neumenšuje to nicméně zajímavost textu pro baskologu i pro ty, kdo se zabývají osvojováním jazyka a bilingvismem.

Michaela Hilbert (Hamburg) zkoumá podoby hlavní a vedlejší tázací věty v indické a singapurské angličtině, kde je oproti standardní angličtině možná přítomnost inverze subjektu ve vedlejší větě a naopak její absence ve větě hlavní (*Interrogative inversion in non-standard varieties of English*; s. 261–289). Zamýšlené novum studie má být detailní popis tohoto jevu.

Poslední sekce, věnovaná jazykovému kontaktu při překládání, má také dva příspěvky. Nicole Baumgarten (Sønderborg, Dánsko) a Demet Özçetin (Hamburg) popisují podoby jazykového kontaktu při překládání z angličtiny do němčiny v žánru psané obchodní komunikace, a to na příkladu překládání zájmena *we* (*Linguistic variation through language contact in translation*; s. 293–316). Konstatuje se odlišnost v užívání německého ekvivalentu *wir* v německých textech překladových a originálních a obtížnost vystižení této odlišnosti. Souhlasíme, že je to obtížné i po přečtení tohoto textu.

Erich Steiner (Saarbrücken) se pak – rovněž na příkladu překládání z angličtiny do němčiny – zabývá otázkami souvisícími s empirickým podložením překladových forem jazykového kontaktu (*Empirical studies of translations as a mode of language contact: “Explicitness” of lexicogrammatical encoding as a relevant dimension*; s. 317–345). Poukazuje při tom i obecně na potřebu zkoumat podoby jazykového kontaktu také na vyšších jazykových rovinách jazyka a v abstraktnějších aspektech jako struktura diskursu nebo výstavba textu. Recenzent souhlasí, ač není zcela prost obav z jisté vágnosti výsledků takových zkoumání.

Jak je snad vidět i z našeho přehledu, jednotlivé články směřují k různému publiku, a byť jsou napsány se střídavým úspěchem, lze – také pro tuto tematickou různorodost – celkem říct, že celek je vcelku podařený.

Bohumil Vykypěl
(vykypel@iach.cz)

Muriel Norde: Degrammaticalization. Oxford: Oxford University Press 2009. XVIII + 270 s. ISBN 978–0–19–920793–0. 24,99 £ (paperback)

Jednou z důležitých tezí teorie gramatikalizace je tvrzení, že proces gramatikalizace je jednostranný, tzn. že jednou gramatikalizovaný element už se nemůže znovu stát lexikálním elementem, ba ani se nemůže stát „lexikálnějším“. Tato teze přirozeně vyvolala kontroverzi a bylo poukazováno na různé protipříklady, jednosměrnost gramatikalizace popírající. Soustavněji a komplexněji nicméně téma degrammatikalizace zatím pojednáno nebylo, a zájemci o gramatikalizační zkoumání tak se zájmem sáhnou po loni vyšlé knize, o které zde chceme podat zprávu.

Autorka, profesorka skandinávských jazyků a literatur na Univerzitě v Groningen, svou monografii rozdělila do následující kapitol. V první kapitole (*Introduction*; s. 1–47), obsáhlem úvodě k celé práci, se nejdříve krátce představuje problém degrammatikalizace a načrtává se obsahový rozvrh pojednání o něm a pak se dlouze diskutuje o definici a vzájemném vymezení degrammatikalizace, lexikalizace a gramatikalizace; úvod je tak zároveň významným příspěvkem pro gramatikalizační bádání vůbec. Druhá kapitola (*Unidirectionality*; s. 48–105) přináší souhrnné pojednání o konceptu jednosměrnosti v gramatikalizačních procesech; autorka líčí dosavadní diskusi na toto téma, ukazuje, že jednosměrnost sice není univerzální, ale přece jen výrazně převažující tendence, a probírá různá vysvětlení této skutečnosti. V třetí kapitole (*Defining degrammaticalization*; s. 106–134) se po shrnutí dosavadních názorů nově vymezuje pojem degrammatikalizace a definují se tři základní druhy degrammatikalizačních procesů; ty se pak podrobněji probírají a na konkrétních příkladech ilustrují v kapitolách následujících. Nejdříve se tedy ve čtvrté kapitole (*Degrammation*; s. 135–151) vykládá „degramace“, tj. změna pomocného slova ve slovo plnovýznamové. Nato pátá kapitola (*Deinflectionalization*; s. 152–185) pojednává o „deinflekcionalizaci“, tj. změně flektivního afixu („koncovky“) v derivační afix nebo příklonku. Konečně v šesté kapitole (*Debonding*; s. 186–227) se analyzuje „vyvázání“, tj. změna vázaného morfému v morfém volný. Poslední, sedmá kapitola (*Conclusions*; s. 228–238) přináší shrnutí řečeného včetně úvahy o relevanci Lehmannových gramatikalizačních parametrů při diagnostice potenciálních případů degrammatikalizace, zamyšlení nad motivačními silami degrammatikalizačních procesů a výhledu k dalšímu bádání na dané téma.

Proti knížce Muriel Nordeové by jistě bylo možné vyslovit různé výtky týkající se prezentovaných obecných tvrzení i konkrétních analyzovaných jazykových příkladů a lingvisté zabývající se gramatikalizací to jistě v hojné míře udělají. Nicméně faktem zůstává, že knihu je celkově bezesporu možno doporučit k četbě: přináší dobré uspořádání dosud málo uspořádaného problému (totiž jevu degrammatikalizace), nabízí řadu zajímavých myšlenek a námětů k přemýšlení, předkládá množství pěkných konkrétních příkladů. Ovšem toto doporučení v podstatě platí právě lingvistům zabývajícím se gramatikalizací: bez znalosti celé diskuse o gramatikalizaci nebo alespoň její podstatné části bude kniha – ostatně jako mnohé další texty z tohoto okruhu – možná vypadat spíš jako málo srozumitelné snažení vyložit různobarevné kousičky rozmanitých jazykových systémů a čtenář Hjelmsleva se vzpomene na varovná slova v jeho předpotopních *Principes de grammaire générale* (Kodaň 1928, s. 276), že není příliš radno pokládat jednotlivé jazyky za pouhé prostředky k budování abstraktních systémů; historie se jaksi stále opakuje.

Bohumil Vykypěl
(vykypel@iach.cz)